

Vizler Imre*
*Fragmentumok
a holokausztemlékezetről*

A csornai ortodox zsidóság negyed évezredet meghaladó együttélése az iparos-kereskedő és földművelő lakossággal 1944. május 11-én, a József tér és Eötvös utca határolta gettó létesítésével megszűnt.

A korábban mezővárosi rangú, többségében keresztény lakosú nagyközségben jól megfértek egymás mellett a zsidó és nem zsidó orvos, a szabó és pék, az ügyvéd és kereskedő, a rabbi és a tanító. Ennek a szinte idillikus állapotnak vetett véget a „németek bejövetele”. A mindenből kifosztott, házaiból, lakásaiból kiűzött, megalázott gettólakókra újabb, a vég előtti utolsó megpróbáltatás várt, amikor 1944. június 21-én, a község Fő terére elrendelt gyülekezés után gyalogmenetben, csekély holmijukkal elindultak a vasútállomásra, hogy onnantól 75-öd magukkal egy marhavagonba zsúfolva megérkezzenek a soproni gyűjtőtáborba. A visszatértek elbeszélései szerint az állomásra vezető útvonalon egyetlen kíváncsiskodó sem volt látható. A kereskedők boltjuk rolóját lehúzták, a lakosság visszavonult otthonába. A Fő tér egyik házának erkélyén nevetgélő-örvendező néhány, szélsőjobboldali beállítottságáról korábban is ismert személyen kívül senki nem óhajtotta látni a szomorú, méltóságukban meggyalázott embereket.

Sopronba kerültek a már ott lévő helyi elhurcoltakon kívül a Kapuvárról, Csepregből származó jogfosztottak is, összesen 3385 lélek. Minthogy az Auschwitz-Birkenaubába irányuló

„szállítmány” azonban háromezer emberből állhatott, 385 személyt először Sárvára irányítottak. Ők július 30-án még Magyarországon tartózkodhattak. Csorna köztiszteletben álló orvosa, dr. Neumann József ugyanis a sárvári, 2. számú, kis toloncháznak nevezett internálótáborból e napon adta fel levelezőlapját, amelyben a tőle elszakított családtagjai holléte iránt érdeklődik a csornai rajztanítótól, Heinsler Istvántól. A sors megkímélte a további gyötrelmekről; még a magyar határ átlépése előtt meghalt Hegyeshalomban, ahonnan tetemét a hálás Lang testvérpár hazaszállíttatta, és eltemettette a csornai ortodox temetőben.

Csorna város katolikus társadalma az 1938-ban felszentelt plébániatemplom oldalában, 1990-ben kegyhelyet alakított ki a II. világháború ismert és ismeretlen áldozatai emlékének tiszteletére. Az elpusztultakra emlékeztető táblára, mint zsidó emberét, egyedül dr. Neumann József nevét vésették fel.

A figyelmes szemlélő a templom keleti homlokzatát díszítő domborművű szimbólumok között felfedezheti a menórát is, ez esetben mint a település vallási toleranciájának szimbólumát.

A háború a zsinagóga és a hitélet egyéb épületeit megkímélte, azonban a vészorkorszakból megmenekült csekély számú zsidó a vallási és társadalmi közösséget nem tudta visszaállítani. A rendeltetésellenesen használt zsinagóga, az iskola, a rabbilakás és egyéb épületek a 80-as

* Vizler Imrével, professzionális olvasóval, a szerkesztőségben találkoztam, aki a hiányzó *Múlt és Jövő*-gyűjteményét jött kiegészíteni. Nem volt sok időnk beszélgetni, ezért levelezünk. Olyan igaz keresztény embert ismertem meg benne, akinek személyes ügye ama közhelyé koptatott közös gyászunka. A Holokauszt Alapítványban dolgozott önkéntesként, s megismerkedésünk óta a folyóiratunk számára is végez önkéntes munkát. Egy alkalommal elküldte szülővárosa holokauszt-emlékművét. A háttérből kivehető volt, hogy íme, íme, ha nem is a fővárosban, de egy vidéki helységben megvalósult az a vágyam, hogy központi helyen és köztéren legyen ez a holokauszt-mementő. Hogy ez egy vidéki városban igen, a fővárosban nem valósulhatott meg, sok és gazdag értelmezési lehetőséget nyújt. Levelezőpartneremet megkértem, hogy fényképezze le még egyszer az emlékművet – a köztériséget kihangsúlyozandó, s írja meg az emlékmű történetét. (Minden hasonló emlékmű történetét szívesen közzétennénk, ha van ilyen.) A fragmentumok további darabjai is a szerkesztővel történő levelezésből kerültek a folyóirat hasábjaira.

A csornai emlékmű

években kikerültek az egykori hitközség tulajdonából (?), lebontották őket, és helyükre a város középületet emeltetett. Falára, magasan, alig észrevehetően, kis táblát erősítettett, amelynek szövege utal ugyan a korábbi zsinagógára, azonban kegyeletsértő eufémiával és bántó pontatlansággal „hatszáz zsidó lélek” emlékének megőrzését ígéri.

A vészkorszak 50. évfordulója alkalmával a csornai illetőségű, az Áfész nyugalmazott elnökhelyettese, Kovács Károly úgy vélte, hogy az 1885-ben létesített ortodox temető halottasházának rendbehozatala és emlékmű állítása méltó mementó lenne. Tanulságos olvasmány az „illetékesekkel” történt levélváltásai, s elgondolkodtató a válaszok hiánya. Fordulat akkor következett be, amikor Kovács Károly kilépett magányából, s kapcsolatokat keresett. Dr. Berecz Endre egyetemi tanárral – akinek 1944-ben Csornán élt 21 családtagja közül 16 nem tért vissza –, s ők ketten gyűjtést kezdeményeztek. A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége, az Izraelben élő magánszemélyek gyűjtése, csornai intézmények és lakosok ado-

mányai, az ingyenesen végzett munkák eredményeként először a halottasház felújítása valósult meg 2004 nyarára. Közben nem merült feledésbe az emlékmű állításának gondolata sem. Kovács Károly nyolc tervet vázolt fel, míg a kilencedik elképzelés, a Csorna város Fő terén később felavatott, kapta meg felállításához a hatósági engedélyeket. A városi önkormányzat nemcsak anyagiakkal, hanem területátengedéssel járult hozzá a költségekhez. Az emlékmű létesítésének szervezését ekkor a helyi alapítású Vidékért Egyesület elnöke, Maurer János vette át.

A két méter magasságot meghaladó, szürke gránitból készült Dávid pajzsának – ismertebb nevén Dávid-csillag – tizenkét lapjára felvésett nevek után a következő felirat olvasható:

*A munkaszolgálatban és a haláltáborokban
1941 és 1945 között elpusztított csornai zsidó
és zsidó származású áldozatok emlékére
(655 név)*

*és még két ismeretlen nevű férfi
és két ismeretlen nevű nő elmeápolta a kórházból.*

A zárómondat szövege:

*Az emlékmű megépítésével
Csorna város önkormányzata
Tondach Magyarországi Rt.
Rábaközi MM. Rt.
Rekultív Rt.
Csorna HŐ Kft.
Kemény Társaság Csorna
Dr. Berecz Endre
Kovács Károly
Kovács Tamás
Maurer János*

*valamint minden jóérzésű ember tiszteleg
az ártatlan áldozatok emléke előtt.
Az emlékművet készítette
Udvardi Sándor kőfaragó mester
2005*

A Magyarországon elsőként felállított köztéri és közadakozásból létesített holokauszt-emlékművet 2005. június 26-án avatták fel, majd néhány hónap múlva Izrael nagykövetének jelenlétében adták Csorna város tulajdonába.

*

Megfontolatlanság – trehányóság –, kegyelet-sértés jellemezte az „Első ENSZ holokauszt-megemlékezést”. Nem ismeretes, kinek a műve ez a megfogalmazás, bárki lett legyen is, sem a fogalomnak, sem a magyar nyelvnek nem lehet nagy ismerője.

Az internetes meghívó ezzel a címmel hívta Budapest lakosságát a Kossuth Lajos térre, január 27-én. A barátságtalan időjárás folyamatos mozgásra készítette a gyülekezőket, gyorsan fogyott a forralt bor. A fotósok rögzítették állványaikat a hevenyészett ponyvás sátor előtt, elfogva a rálátást a pódiumra. Nem vagyunk a pontos kezdésekhez szokva, ezúttal azonban pontban fél egykor felvonult a felolvasók csapata, élén az egyik kereskedelmi tv kevésbé intellektuális adásainak ismertté tett kevésbé intellektuális műsorvezetőjével. Aki stílusérzékét ezúttal nem csillogtatta, legalábbis ami az öltözékét illeti. Negyven kerek percen át közvetítették a hullámzó intenzitású hangszórók a nevek felolvasását. Rendszert nem talált ebben a fagyoskodó közönség, a név-felismerést nehezítette, hogy mindenki egyszerre beszélt. A Nagy Imre-temetésen első ízben alkalmazott méltó-

ságteljes névsorolvasás hatását a rendezők itt nem tudták megismételni. A kakofóniából időnként egy-egy név azért kihallott.

Már az sem vall kegyeletre, hogy a megemlékezés narrátorát műsorvezetőként említi a meghívó. Műsor? Holokauszt-ügyben? Kinek a műsora? A megemlékezés szervezője nem tudott mit kezdeni a közéleti személyiségek megnevezésével sem. A miniszterelnök, a pártvezetők urakként nevezettek meg, nem járt viszont a cím a nyugalmazott országos főrabbinak, a katolikus érseknek, de az evangélikus püspöknek sem, míg a református püspök neve úrként, sőt Püspök Úrként volt olvasható.

Dr. Schweitzer József – a meghívón Országos nyugalmazott főrabbi (sic!) – visszafogott, de nem kendőző, megrázó emlékező beszéde után kaddist recitált. Szabadtér lévén, többed magammal, az imát, hitemnek megfelelően, levett kalappal hallgattam. Dr. Erdő Péter bíboros-érsek minden jogfosztást, gyalázatot, megáláztatást visszautasított, és bűnbánatra szólított fel. A főpapok beszédeinek végeztével be is lehetett volna fejezni a megemlékezést, de a rendezők nem ismerték a régi bölcsességet; a kevesebb néha több. Nem feledtette a rendezés, lebonyolítás hibáit az egyébként méltán híres Pege Aladár és két művésztársának előadása, mi több, a krónikás azt sem érti, mi okból hangozhatott el itt és akkor az ismert népdal, a „Kis kece lányom” impovizatív feldolgozása? Hallhattunk még ifj. Boros Mátyás hegedűművész előadásában fájdalmas dallamokat, amelyekről csak sejthető, hogy zsidó siratóének motívumai, minthogy a mű címét nem ismertették. Megszólt Demszky Gábor is, aki az „én mint Budapest főpolgármestere” fordulatot kellő visszafogottsággal, csupán egyszer hozta fel.

A pódium elején, szélén, primitíven odaeszkábálva helyeztek el hat darab, ugyancsak primitív kivitelű gyertyát. Amely gyertyákat a forгатókönyv szerinti sorrendben gyújtják, gyújtának meg a pódium potentátjai. Mind a gyertyák, mind fellobbantásuk módja a rendezők szégyene, az ünnepség gyalázatává vált. Érzéketlenségre, megfontolatlanságra vall, hogy az emlékezésre összegyűlt közönségre nem gondolva helyezték el a gyertyákat. A résztvevők annyit láttak csak a ceremóniából, hogy időnként valakik lehajolva hosszasan foglalatoskodnak valamivel, minthogy a gyertyák nem akartak fellobbanni. A gyertyák meggyújtására felhívott miniszterelnök, MSZP-elnök és Fidesz-

Holokauszt Világnap. 2006. január 27. Budapest. Kossuth tér

elnök nem jelent meg. Szégyen! Nem enyhítette ezt azt sem, hogy befejező aktusként 600 fehér léggömböt engedtek fel. Az ünnepségen nem kapott hangsúlyt, hogy a magyar zsidóság csaknem teljes egészének meggyilkolása a vidéki zsidók deportálásával kezdődött, és végződött. Hallhattuk a narrátortól, hogy az áldozatok névsorát a Páva utcai intézmény állította össze, és Székely Gábor úr kérte a jelen lévő roma és zsidó fiatalokat a léggömbök felengedésére is.

Mintha a soá gyalázata a főváros és a Páva utca magánügye volna.

*

A csendes közönybe fulladt első Páva-kiállítást követően megnyílt az állandó tárlatnak szánt, *A jogfosztástól a népiirtásig* című bemutató. Létrehozói a kevés tárgyi emléket felvonultató installációt egyéb terület hiányában, ugyancsak a „mélygarázs” néven elhíresült alagsorban helyezték el. Puritán szépségű kiállításvezetőt vá-

sárolhatnak az érdeklődők, amely a nyolc állomásra osztott teret segít bejárni a kezdetektől az iszonyú végig. Azazhogy, talán mégsem. Mert mintha a hazai zsidóság története az utolsó állomással, a felszabadulással, a felelősségre vonással befejeződött volna. Mintha nem is létezett volna Domonkos Miksa halálra kínzása (ahogy Ember Mária írta, *Ezt is ránk akarták kenni* című könyvében olvasható), mintha nem csukták volna le a felszabadulást követően dr. Dénes Bélát, mintha nem tervezte volna a moszkovita diktátor, a sztálini receptet plagizálva a magyar zsidó (cionista) orvosok likvidálását. Mintha megállt volna a pusztítás folyamata 1946 után. Mintha nem látnák a látni képesek a fenntartóit elpusztított szakrális helyek utóéletét, az edzőteremmé, bútorbolttá gyalázott imaházakat vagy a romjaiban is megragadó látványú kőszegi zsinagógát, hasonló sorsra jutott társaival.

Nem érti a kiállítást látogató, hogyan kaphat a soával, az égő áldozattal azonos hangsúlyt a tárlaton az ugyancsak diszkriminált roma népesség. Már a Páva-központ megnyitásakor, a

zsinagóga galériáján, a romák üldöztetését bemutatni kívánó, esetlegesen kihelyezett zászlók is stílusteremtést eredményeztek. Nem szabad, nem lehet a zsidóság Endlösungjét összevegyíteni a cigányok, homoszexuálisok és a kisegyházak üldözésével. Vajon miért értelmezik át a történelmet az „illetékesek”? A magyarországi cigányság nem szűnt meg a II. világháborúban, sőt a háború végétével először építette ki kulturális, szociális intézményeit, és hangsúlyozottan jelen van a hazai közéletben, míg a vidéki zsidóság csaknem teljes egészében megsemmisült.

Vajon miért nincs a hazai cigányságnak önálló múzeuma?

A mostani, állandónak szánt kiállítás *Családok és sorsok* című részében a Hatvány-Deutsch, a Chorin és Weiss családok mellett helyet kapott, nyilván az üldöztetés azonos mértékét illusztrálандó, a bicsérdi Bogdán-Kolompár család is. A kiállítási vezetőben a romák veszteségét „sok magyar cigány”, „több száz cigány”, fordulattal írják le, hogy végül úgy konkludálnak, hogy „az 1944–1945-ös magyarországi ci-

gányüldözések több tízezer embert érintettek, a németek és magyar cinkosaik közülük legalább (sic!) ötezret meggyilkoltak”.

Dr. Szita Szabolcs történész, az Auschwitz Alapítvány tudományos igazgatója nem jut térhez. A holokausztkutatás neves, ismert tudósának, számtalan könyv, tudományos feltáró cikk szerzőjének nevét nem olvashatjuk az állandó kiállítás létrehozói, szakértői, közreműködői, de még a kiállítási vezető szerzői között sem. És ami a legsajnálatosabb, a professzor főszerkesztésében nyolc évfolyamot, tizenhat számot megért Holocaust Füzetek megjelenése 2002 óta, minden további értesítés nélkül, szünetel.

Az alapítvány a *Füzeteken* túlmenően rendszeresen jelentetett meg kiadványokat, amelyeknek fájó hiányát érezhetjük.

A kiállítási vezetőben olvashatjuk azt is, hogy a Páva-központ gyűjteménye a „kutatók, a téma iránt érdeklődők, a tanárok, a diákok, valamint a látogatók rendelkezésére áll”. Ebből annyi igaz, hogy bizonyára a dokumentumok feldolgozása folyik, de sem a könyvtár, sem az adattár nem nyilvános, nem látogatható.